

УДК 168.522+81'22(477.73)

ІНФОРМАЦІЙНО-СЕМІОТИЧНА КОНЦЕПЦІЯ КУЛЬТУРИ В РЕГІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Чеботаєва О.М.

Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія
Київського національного університету культури і мистецтв»

Однією з перспективних методологій культурологічних досліджень вважається інформаційно-семіотична концепція культури, яка недостатньо використовується в культурологічній регіоналістиці. В статті розкриваються евристичні можливості вказаної концепції на прикладі Миколаївщини – одного з культурно-специфічних регіонів України. Визначається семіотичне поле культури регіону через основні типи знаків і знакових систем. На регіональному матеріалі розкриваються особливості природних, іконічних, конвенціональних, функціональних, вербальних знакових засобів культури. Здійснюється докладний структурний аналіз іконічних знаків геральдики районів і міст Миколаївської області. Виявляється значення інформаційно-семіотичної концепції культури для переходу від історико-фактографічних до структуралістських методів дослідження регіонального соціокультурного простору.

Ключові слова: знак, інформація, інформаційно-семіотична концепція, культура, семіотика, смисл, текст.

Постановка проблеми. Сучасна культурологічна наука в своїх дослідженнях спирається на цілий спектр взаємодоповнюючих концепцій, кожна з яких по-своєму намагається відобразити загальне й найсуттєвіше в такому вкрай складному, внутрішньо суперечливому та динамічному соціальному явищі як культура. Однією з перспективних методологій культурологічних досліджень вважається інформаційно-семіотична концепція, згідно з якою *культура тлумачиться як соціальна інформація, що накопичується, зберігається, переробляється і передається в суспільстві за допомогою спеціально створених знакових засобів* [8]. Інструментальні можливості вказаної вище концепції недостатньо використовуються в регіональних культурологічних дослідженнях, що, в свою чергу, може бути спричинено недостатньою популяризацією евристичного потенціалу концепції серед культурологів і краєзнавців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційно-семіотична концепція в сформованому вигляді вперше була запропонована В.В. Івановим, Ю.М. Лотманом, О.М. П'ятигорським, В.М. Топоровим, Б.А. Успенським на Слов'янському конгресі 1973 року. Культура була визначена авторами як сфера організації (інформації) в людському суспільстві на противагу дезорганізації (ентропії), а також як ієрархічна піраміда знакових систем. Додаткові імпульси для розвитку вказана концепція отримала в творчості Г.С. Крейдліна, М.К. Петрова, Ц. Тодорова. В європейській культурологічній думці аналогічні погляди були притаманні Р. Барту та С. Лему.

В новітній культурологічній літературі сутність інформаційно-семіотичної концепції розкривають і популяризують А.С. Кармін, С.С. Неретіна, Т.М. Ніколаєва, С.Т. Махліна. В краєзнавчих дослідженнях Миколаївщини окремі види регіональних знаків системно вивча-

лися Є.Г. Горбуровим (фалеристика), Ю.С. Крючковим (топоніміка), О.П. Хасцьким (геральдика, вексилологія) та ін. Проте автори подібних досліджень користуються переважно фактографічними методами історичної науки, що найкраще відображають *лінійний розвиток культурно-історичних процесів*, в той час як методи *семіотики* найкраще відображають *структуру* будь-якого *соціокультурного простору*.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Територіальні межі нашого дослідження визначені адміністративними кордонами Миколаївської області – одного з культурно-специфічних регіонів України. Семіотичне поле культури даного регіону не здобуло свого комплексного, системного вивчення. Методи структурного аналізу соціокультурного простору Миколаївщини в регіональних культурологічних дослідженнях використовуються недостатньо.

Мета статті. Головна мета нашої роботи полягає у розкритті евристичних можливостей інформаційно-семіотичної концепції культури як методологічної основи регіональних культурологічних досліджень на прикладі соціокультурного простору Миколаївської області.

Виклад основного матеріалу. З культурологічної точки зору знак завжди є певним матеріальним об'єктом, зовнішня форма якого сприймається людиною почуттєво (наочно, тактильно, на слух і т.д.), а внутрішній зміст виявляється в процесі культурологічного осмислення тих суб'єктивних значень, месиджів, послань, якими людина наповнює будь-який створений нею артефакт або феномен культури. Завдяки духовній творчій активності людини величезне різноманіття явищ культури несе на собі відбиток людського духу, «опредмечено» втілює людські уявлення, настрій, цілі, бажання, ідеали. Виступаючи в якості носіїв смислу, «оброблені» людиною (фізично і духовно) речі, процеси, явища стають

знаками й цілими сукупностями знаків, тобто «текстами» культури. Розуміння специфіки будь-якої культури передбачає вміння встановлювати зміст використаних в ній знаків та розшифровувати складені з них «тексти» [21, с. 35].

Знаки й системи знаків досліджуються спеціальним розділом культурології – **семіотикою культури**. Поняття знакової системи в семіотиці охоплює дуже широке коло об'єктів, що виходить далеко за межі писемних повідомлень. Множинність і різноплановість знакових засобів культури обумовили необхідність їхньої наукової класифікації. Найбільшими одиницями цієї класифікації є 6 основних типів знаків і знакових систем, а саме: *природні; іконічні; конвенціональні; функціональні; вербальні (природні мови); знакові системні запису* [21, с. 35]. Спираючись на вище наведену класифікацію, спробуємо в найзагальніших рисах визначити **семіотичне поле культури Миколаївської області** як адміністративно-територіальної одиниці, тобто окремого регіону України, що в поточному році відзначатиме 80-річчя свого утворення.

Природні знаки. Під природними знаками розуміють об'єкти і явища природи, але не всі, а лише ті, що вказують на інші об'єкти і розглядаються в якості носіїв інформації про них. Частіше за все природний знак є ознакою або частиною якогось цілого й тому дає інформацію про це ціле. Наприклад, дим – знак вогню; полярна зірка – знак просторової орієнтації на північ; ялинка – знак різдвяно-новорічних свят; «без верби та калини нема України»; смереки й букові праліси – знак Карпат, тобто західного регіону України. Природними маркерами Миколаївщини, безперечно є *степ* та *море*, що відбивається, зокрема, в усталеному до стереотипу способі анонсування області в засобах масової інформації (див.: Миколаївщина: обласкана вітрами *степу й моря* // Голос України. – 1998. – 5 грудня; Кисилев С. Где *степ* сливається с *морем* // Деловая Украина. – 2003. – 11 июля; Миколаївщина: *морські горизонти степової* Еллади // Європа-центр. – 2004. – № 6; Там, де *степ* єднається з *морем* // Урядовий кур'єр. – 2011. – 1 липня; etc.).

Природні ознаки асоціативно пов'язуються із специфікою економічної культури досліджуваної території, адже господарчі заняття завжди були і залишаються однією з основних форм культурної адаптації до конкретних природних умов. Тому в інформаційних анонсах Миколаївщина незмінно виступає краєм *хліборобів* і *корабелів*, навіть й попри катастрофічні результати руйнації суднобудівної галузі [6], хоча ще 2003 року автор «Деловой Украины» Б. Мянновський зробив спробу внести в усталену характеристику свіжий акцент й визначив Миколаївщину (цит. мовою оригіналу): «Южная область с корабельно-глинозёмным привкусом» [14].

Підкреслимо, що об'єкти та явища природи перетворюються на знаки культури лише

будучи препарованими нашою свідомістю. Цілий ряд прикладів свідчить про те, що, крім фундаментальних елементів ландшафту – акваторії та степу, які для Миколаївщини є константними знаками, – можуть бути інші природні знаки культури, актуалізовані або, навпаки, дезактуалізовані часом. Пригадаймо: «Над лиманом парус белый / И акации в снегу. / Вижу город корабелов / На высоком берегу...» / Вітрила, дякувати Богу та любителям яхтінгу, в Миколаєві ще є, але вони відносяться до категорії функціональних знаків, а от оспівані відомим поетом-земляком М. Лісянським півстоліття тому «акации в снегу», принаймні в центрі міста, помітно поступилися платанам, кленам і тополям. Хоча в поетичній свідомості М. Лісянського з 1937 по 1978 рік Миколаїв і акація відбивалися як дві сторони однієї медалі. В двотомнику вибраних творів поета акація фігурує в 7 з 8 поезій, присвячених улюбленому місту [12, т. 1, с. 18, 52, 222, 267, 398, 402; т. 2, с. 43]. А в двох інших творах, спеціально присвячених акації, обов'язково фігурує Миколаїв [12, т. 1, с. 269; т. 2, с. 23].

Зміна економічних пріоритетів й спроба посилити в структурі економіки краю значення туристично-рекреаційної галузі разом з осмисленням актуальної екологічної проблематики спричинилися до висування нового кандидата на роль миколаївського природного символу. Цим знаком став представник місцевої іхтіофауни – звичайнісінький лиманський *бичок* [1]. У важкі періоди історії ця рибка неодноразово рятувала від голоду тисячі сімей миколаївчан. Зараз їй важко це робити через забруднення та замулення акваторії, хоча дехто з ентузіастів саме з цією рибкою пов'язує можливість утвердження брендів регіональної кулінарії. В якості додаткового аргументу вони можуть скористатися поезією все того ж М. Лісянського, який в 1975 році у вірші «Я снова в Николаеве» писав не лише про акацію, а й про те, що: «Здесь брында улыбается / И жарятся бычки. / Слеза здесь пробивается, / Когда поют смычки...» / [12, т. 1, с. 398].

З ініціативи групи небайдужих миколаївчан зараз збираються кошти на встановлення в місті Миколаєві паркової скульптури, присвяченої маленькому риболову з вудкою та в'язкою бичків. Автором скульптурного проекту «Хлопчик з бичками» є представник славнозвісної родини миколаївських митців Макушиних – Віктор Макушин [18]. Якщо дана соціокультурна ініціатива буде реалізована, обласний центр Миколаївщини збагатиться ще на один оригінальний культурний знак, який, згідно семіотичній класифікації, буде відноситись вже до категорії іконічних.

Іконічні знаки. Це принципово інший клас знаків у порівнянні з природними. Іконічні (від грецьк. *eicon* – зображення) – це *штучно створені знаки-образи*, які мають зовнішню схожість з тим, що вони позначають. Іконічні знаки є знаками в повному сенсі слова. Якщо для об'єктів, що виступають в якості природ-

них знаків, знакова функція є побіжною й виконується ніби «за сумісництвом», то для іконічних знаків ця функція є провідною. Ступінь схожості іконічного знаку з оригіналом може при цьому бути різною, адже реалістично написана картина або документальна фотографія – це зовсім інше, ніж схематично спрощений малюнок.

Сфера поширення й використання іконічних знаків культури настільки велика, що потребує спеціальної уваги дослідників до розробки внутрішньої класифікації даного типу знаків та їхніх систем. Адже оточуючий нас соціокультурний простір наповнений численними творами візуальних видів мистецтва, всюдисущою рекламою, афішами, засобами наочної агітації, книжковими й журнальними ілюстраціями, листівками, фотоматеріалами, виготовленими в різний час і в різний технологічний спосіб, і т.д. Дослідницьке поле в царині іконічних знаків практично безмежне. Успіх дослідження у великій мірі залежить від реалізації в ньому принципів комплексності та системності для вирішення конкретних дослідницьких завдань.

Особливе місце серед іконічних знаків посідають **символи** – це знаки, які не лише зображують деякий об'єкт, але й несуть в собі додатковий смисл, виражаючи загальні ідеї і поняття, пов'язані з тлумаченням даного об'єкта. Символами є герби, прапори, монети, нагородні знаки, емблеми, логотипи і т. ін. З усіх класифікаційних одиниць іконічних знаків Миколаївщини комплексно вивченими на сьогоднішній день є, наприклад, герби і прапори міста Миколаєва як самоврядованого центру та Миколаївської області як окремого адміністративно-територіального утворення.

Перший герб міста Миколаєва було затверджено 1803 року. На ньому в центрі зображено срібну кадильницю, над нею – золотий хрест, оточений променями, а з боків – архієрейську митру та архієрейський посох. Символіка цього гербу, як і тогочасних гербів Херсона та Херсонської губернії, до складу якої входив Миколаїв, свідчить про намагання авторів відобразити знаковими засобами значення розповсюдження та перемоги віри Христової на землях, відвойованих Росією у Туреччині. Атрибути архієрейської влади – митра та посох – асоціюються з покровителем міста Святим Миколою Чудотворцем, архієпископом малоазійського міста Мир Лікійських [26, с. 268].

Перший герб Миколаєва проіснував 80 років. За цей час місто стало центром суднобудування, великим торговим портом та базою Чорноморського флоту. Вказані обставини було враховано при розробці нового варіанту герба, затвердженого 1883 року. В центрі цього герба зображено золотий корабель з чорними веслами. Над ним – золота архієрейська митра на двох навхрест покладених посохах, що вже традиційно символізує сподівання городян на покровительство Святого Миколая. У верхньому лівому куті вміщено герб Херсонської

губернії. Навколо щита з'явилися додаткові зовнішні прикраси: срібна межова корона на три зубці (вказує на повітовий статус міста), золоті якорі (свідчать про портовий характер Миколаєва), Олександрівська червона стрічка (символізує державну підтримку суспільних та господарських починань городян) [26, с. 269].

Міська символіка широко використовувалася в дореволюційний період, особливо під час урочистостей. Є.Г. Горбуров, наприклад, зазначає, що до святкування 100-річного ювілею міста Миколаєва були випущені один вид золотих і два види срібних нагородних жетонів із зображенням міського герба 1883 року [4, с. 25, 27–29]. Після революції 1917 року дана символіка була скасована.

1969 року Миколаївською міською радою було затверджено новий герб, відірваний від загальноприйнятих правил та історичних традицій геральдики й спрямований на трансляцію через свої знакові елементи інформації про особливості розвитку міста в контексті соціалістичних перетворень. На червоно-синьому полі (кольори державного прапору УРСР) зображено срібний вітрильник, під кілем якого розташована золота півшестерня. У верхньому лівому куті зображені серп і молот як символ праці та єднання робітників і селян. Даний герб, хоч і відображав регіональну специфіку, але репрезентував її виключно монокультурно.

Після проголошення незалежності України в умовах зростання ролі місцевого самоврядування питання про місцеву символіку знову актуалізувалося. Чинний герб Миколаєва в поточному році відзначатиме свій 20-річний ювілей. Його затверджено на засіданні міської ради 26 вересня 1997 року. За основу прийнято зображення 1883 року, з якого вилучили знак Херсонської губернії.

Відповідно до положень Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» 2001 року розроблена та затверджена символіка Миколаївської області. На обласному гербі зображено золоту архієрейську митру на схрещених золотих посохах. В нижній частині гербового щита – амфора натурального кольору, що вказує на глибокі історико-культурні традиції регіону, його зв'язок з античною культурною спадщиною. Щит вписано в еkleктичний картуш, увінчаний п'ятьма колосками золотого кольору. На картуші представлені виноградна лоза з гроном та стилізований якір. Останній не лише свідчить про кораблебудування, судноплавні, портові заняття жителів регіону, а й відсилає нас до більш загальної геральдичної традиції, згідно з якою якір здавна вважається символом надії [26, с. 274].

За останні півтора десятиліття свою символіку розробили та затвердили практично всі райони Миколаївської області, а також міста Вознесенськ, Нова Одеса, Очаків, Первомайськ, Снігурівка, Южноукраїнськ. Образний ряд цієї символіки узагальнено нами в *таблиці 1*. В ній виокремлено близько двох десятків типів образів, які відображають ак-

Образний ряд геральдичних знаків районів і міст Миколаївської області

№ з/п	Типологія геральдичних образів	Конкретизація образів в гербах районів і міст Миколаївської області
1.	Образ ландшафту	Бузький лиман, море (М., О.) річка Південний Буг (В., В-з., Д., Кр., М., П., Пер., Ю.) річка Інгул (Нб.) річка Кодима (Кр., П., Пер.) річка Синюха (П., Пер.) річка Чичиклія (В.) Джерела природної мінеральної води (Сн.) Гейзер (В.) Скелі, виходи граніту, гранітні родовища (Воз., К., Пер.)
2.	Образ рослини	Пшениці колосся (А., Б., Бер., Берез., Бр., В., Віт., Воз., Вр., Д., Єл., К., Кр., М., Нб., Нов., Н.О., Оч., П., Пер., С., Сн.) Соняшник (А., Б., Бер., Бр., В., Віт., Вр., Д., К., Нб., Пер.) Виноград (В., Б., Бер., Віт., Воз., Д., К., М., Оч.) Калина (Б., Бр., Віт., Вр., Єл., Кр.) Дубове листя (А., Вр., Єл., Кр., Нов., Пер.) Лавру гілка (Вр., М., Нов., Н.О., Сн.) Сосни кримської гілка (В.) Яблуні квітуча гілка (Єл.) Яблуко (Б.) Волошки (А., Нб.) Троянда польова шипшини (В.) Бересту листя (Берез.) Ковила (Бер.)
3.	Образ птаха	Орел (Б., Воз., Оч., П., Пер.) Сокіл (В-з., Сн.) Чайка (Віт.) Птах стилізований (Єл.)
4.	Образ тварини	Кінь стилізований (Ю.) Зубр (Єл.)
5.	Образ представника морської фауни	Гребінця морського мушля (Оч.)
6.	Образ природного процесу	Схід сонця із променями (Б.) Веселка (В.)
7.	Образ археологічної пам'ятки	Рубило ручне кремневе доби пізнього палеоліту (Д.) Курган бронзової доби, скіфський (Б., Д., Берез., Н.) Амфора (М., Оч.) Монета (В.)
8.	Образ селянського знаряддя праці	Серп (В-з.) Коса (В-з.) Плуг (Віт.)
9.	Образ атрибуту української народної культури	Зірка восьмипроменева (Берез., Вр.) Колесо чумацького возу (Кр.) Рушник (К.)
10.	Образ козацтва та його атрибутів	Булава (Бр., Воз., Вр.) Бунчук (Вр.) Корона печатки Бугогардівської паланки (Д.) Козак (П.)
11.	Образ військового атрибуту	Піка козацька (В-з., Н.О.) Спис (Нб.) Стяг Улано-Бузької дивізії (Нб.) Щит (П.) Шапка уланська (В-з.)
12.	Образ атрибуту судноплавства	Корабель давньогрецький (Бер., Віт.) Якір (Віт., Н.О.)
13.	Образ християнської сакральної цінності	Хрест (Д., Кр., Нов., Н.О., О.) Ікона Казанської Божої матері (К.) Митра архієрейська на двох перехрещених посохах (М.) Церква Пелагіївська (Свято-Миколаївський храм) (Нб.)
14.	Образ мусульманської сакральної цінності	Півмісяць (О.) Півмісяць із зіркою (П.)
15.	Образ збудованої споруди	Вежа укріплена (О.) Канал магістральний зрошувальної системи (С.) Корона вежова стилізована на три зубці (В-з., Н.О., П., Ю.) Пояс зубчастий з кам'яних брил (споруди фортифікаційні стилізовані) (Оч.) Станція насосна зрошувальної системи (Сн.) Стовп верстовий (С.)
16.	Образ досягнень НТП	Атома модель фізична (Ю.) Гвинт механічний водяного насоса (Сн.) Шестерня (Б., П.)

Продовження таблиці 1

17.	Інше	Корона стилізована з гербу Херсонської губернії (Нов.) Маска театральна (Бр.) Монумент «Курган Слави» (Нов.)
-----	------	--

Список скорочень, прийнятих в таблиці

А. – Арбузинський р-он Б. – Баштанський р-он Бер. – Березанський р-он Берез. – Березнегуватський р-он Бр. – Братський р-он В. – Веселинівський р-он Віт. – Вітовський р-он В-з. – м. Вознесенськ Воз. – Вознесенський р-он	Вр. – Владіївський р-он Д. – Доманівський р-он Єл. – Єланецький р-он К. – Казанківський р-он Кр. – Кривоозерський р-он М. – Миколаївський р-он Нб. – Новобузький р-он Н.О. – м. Нова Одеса Нов. – Новоодеський р-он	О. – м. Очаків Оч. – Очаківський р-он П. – м. Первомайськ Пер. – Первомайський р-он С. – м. Снігурівка Сн. – Снігурівський р-он Ю. – м. Южноукраїнськ
--	---	---

Розробка автором за джерелами: [2, 3, 5, 7, 9, 13, 15–17, 19, 23, 25, 26]

центуацію в свідомості мешканців Миколаївщини найбільш важливих – знакових – з їх точки зору, природних і архітектурних об'єктів краю, історичних етапів його розвитку, факторів економічного зростання, духовно-культурних цінностей і т.д.

Іконічні знаки геральдики районів і міст Миколаївської області дозволяють говорити, що її мешканці враховують специфіку природних умов свого регіону, поцінуючи найбільше водні ресурси і рослинний світ. Серед об'єктів флори найважливішими для них є культивовані рослини – пшениця (для всіх 19 районів області без винятку), соняшник (для одинадцяти районів – Арбузинського, Баштанського, Березанського, Братського, Веселинівського, Вітовського, Владіївського, Доманівського, Казанківського, Новобузького, Первомайського) та виноград (для 9 районів – Веселинівського, Баштанського, Березанського, Вітовського, Вознесенського, Доманівського, Казанківського, Миколаївського, Очаківського). Для жителів Баштанського та Єланецького районів важливою виявилася ще й яблуня. Представлені в гербах шести районів кетяги калини (Баштанський, Братський, Вітовський, Владіївський, Єланецький, Кривоозерський райони) та дубове листя (Арбузинський, Владіївський, Єланецький, Кривоозерський, Новоодеський, Первомайський райони) свідчать не лише про місцеві природні особливості, а й про вшанування жителями районів давніх традицій української народної культури. Її атрибутами в геральдиці Миколаївщини є також восьмипроменева зірка (Березнегуватський, Владіївський райони), колесо чумацького возу (Кривоозерський район), декорований рушник (Казанківський район).

Звертає на себе увагу широта хронологічного діапазону, в якому через геральдичні знаки осмислюють свою культурну історію мешканці Миколаївщини: від найперших артефактів культури – палеолітичних знарядь праці (на гербі Доманівського району) й до сучасних технологій видобування електроенергії, символізованих фізичною моделлю атома (на гербі міста Южноукраїнська). Зауважимо також, що археологічна пам'ятка, знайдена у селі Анетівка Доманівського району, спричинилася до введення в обіг археологіч-

ної науки спеціального поняття – *анетівська культура* середньої доби верхнього палеоліту [22, с. 15]. В якості найвизначніших етапів історико-культурного розвитку регіону в символіці Миколаївщини підкреслено греко-античну колонізацію краю (Березанський, Вітовський, Миколаївський, Очаківський райони), козацьку добу (Братський, Вознесенський, Владіївський, Доманівський райони та місто Первомайськ), розповсюдження і перемогу цінностей християнської релігії на півдні України (Доманівський, Казанківський, Кривоозерський, Миколаївський, Новобузький, Новоодеський райони, міста Нова Одеса та Очаків).

Серед оригінальних іконічних знаків, що не увійшли у виокремлені нами типологічні групи образів в гербах районів Миколаївщини, слід зазначити зображення двох театральних масок як символу захоплення аматорським мистецтвом жителів Братського району та зображення монументу «Курган Слави» скульпторів Юрія та Інни Макушиних (Новоодеський район). В Положенні про зміст, опис і порядок використання герба Новоодеського району підкреслюється, що цей монумент є одним з найбільших, яскравих і неповторних історичних пам'ятників ХХ століття не тільки на території Миколаївщини, а й України [16].

Конвенціональні знаки. Такі знаки носять умовний характер, їх набагато менше, ніж іконічних знаків, й по формі вони мають дуже мало або зовсім нічого спільного з тим, на що вказують. Надані цим знакам певні значення є результатом домовленості або конвенції (від лат. *coventio* – домовленість, договір, умова) між людьми. Конвенціональні знаки створюються спеціально для того, щоб виконувати знакову функцію, й для жодної іншої мети вони не потрібні. Існує два основних види конвенціональних знаків: 1) *сигнали* – знаки оповіщення або попередження (кольори світлофора, знаки азбуки Морзе тощо); 2) *індекси* – знаки виокремлення предметів або ситуацій з ряду подібних (шкільні оцінки, штрих-коди країн-виробників товарів тощо). Як правило, простір поширення конвенціональних знаків виходить далеко за регіональні межі, хоча деякі з них все ж таки можна знайти виключно в семіотичному полі культури регіону, наприклад, домовленості щодо

значення кольорів у регіональній символіці. Так, якщо в державному синьо-жовтому прапорі України синій колір означає чисте, мирне небо, то в біло-жовто-синьому прапорі Миколаївської області синій колір означає її морські та річкові ресурси [26, с. 274].

Функціональні знаки. Будь-який предмет стає функціональним знаком, якщо зв'язок між ним і тим, на що він вказує, виникає в процесі людської діяльності. Цей зв'язок засновується на способі використання предмету, на тих функціях, які він виконує за своїм прямим практичним призначенням. Так, наявність рояля у залі свідчить про зв'язок приміщення з музикантами та проведенням музичних заходів, а наявність мольберта, пензлів і фарб в квартирі свідчить, що в ній мешкає людина, яка займається живописом. Проте важливо, що в якості функціональних знаків культури можуть виступати не лише предмети, а й самі люди, здійснюючи певну соціокультурну діяльність (індивідуально або в якості колективних суб'єктів – творчих колективів, працівників соціокультурних закладів тощо). Невипадково в нашій лексиці існують поняття «знакова постать», «знакова особистість». В Миколаєві кінця ХІХ – початку ХХ ст. такою постаттю був, наприклад, М.М. Аркас – видатний громадський діяч і просвітник, історик, композитор, патріот свого краю і всієї України. Для сучасного етапу в розвитку регіону склалася практика суспільного визначення суб'єктів соціокультурної сфери, що зробили великий внесок у розвиток та збереження української національної культури, через присвоєння почесного звання лауреата премії імені Миколи Аркаса. Наприклад, за період з 1994 по 2006 рр. дане звання отримали 37 представників творчої інтелігенції області та 15 творчих колективів [11, с. 3–5, 106–114].

З кінця ХХ ст. в Миколаєві впроваджується програма щодо присвоєння почесних звань «Городянин року» та «Людина року» тим членам міської громади, що своєю творчою працею примножують славу рідного міста. Наведемо бодай декілька імен переможців програми: А.Д. Антонюк – художник, М.С. Берсон – директор Миколаївського академічного українського театру драми та музичної комедії, Д.Д. Кремінь – поет, публіцист, Ю.С. Крючков – історик-краєзнавець, доктор технічних наук, І.О. Пак та В.М. Пак – керівники театру танцю «Ритми планети», Е.І. Январьов – поет, публіцист, Т.А. Ярова – композитор та б. ін. Знаковий характер присутності таких осіб в соціокультурному просторі Миколаївщини не потребує додаткових

пояснень, проте вартий глибокого комплексного семіотичного дослідження.

Вербальні знакові системи – природні мови. Це найважливіші із створених людьми знакових систем, що утворюють основу культури будь-якого народу. Жодна інша знакова система не може зрівнятися з мовою за своїм культурним значенням. Мовна ситуація в регіоні може досліджуватись в найрізноманітніших аспектах, наприклад:

а) соціолінгвістичному – співвідношення різних етнічних мов та поширення іноземних запозичень в регіоні;

б) етимологічному – регіональне походження певних вербальних знаків та словосполучень («корабел», «гмирьовка», «місто наречених»);

в) ономастичному – специфіка функціонування імен («Миколай»);

г) лексикографічному – темпоральні зміни словарного фонду («милюстевый государь» – «уважаемый товарищ» – «вельмишановний пане...»; «улан» – «червоноармієць» – «учасник АТО» і т.д.);

д) топонімічному – назви населених пунктів та вулиць. В цій сфері останнім часом відбулися настільки радикальні зміни, що доречно вводити в науковий обіг нове поняття – *символічно-просторова революція*.

Висновки і пропозиції. Отже, культуру можна визначити як складну ієрархічну структуру, що складається із взаємопов'язаних знакових систем, втілюючих і зберігаючих соціальну інформацію. Семіотичне поле будь-якого регіону, Миколаївщини зокрема, містить в собі величезну кількість різноманітних знакових засобів, за допомогою яких людина пізнає, пояснює, змінює навколишній світ, ідентифікує себе й формує самосвідомість, підтримує свою історичну пам'ять. Зв'язок значення і знака обумовлює нерозривність духовного і матеріального аспектів культури. Дослідження знакових систем семіотичними методами дозволяє комплексно, системно відобразити ту особливу реальність, яка полягає в сукупності географічних, природних, економічних, культурних, історичних і просто людських відмінностей та укладається в емне поняття «*region*». Чим більше взаємопов'язаних семіотичних систем аналізується, тим повнішою буде культурологічна характеристика краю. Засвоєння основ інформаційно-семіотичної концепції культури сприятиме переходу від переважаючих поки що в регіоналістиці історико-фактографічних методів пошуку до власне культурологічних, структуралістських методів дослідження регіонального соціокультурного простору.

Список літератури:

1. В Николаеве появится мальчик с удочкой и бычками // Вечерний Николаев. – 2016. – 21 апр. – С. 1.
2. Герб і прапор є офіційними символами Миколаївського району // Маяк. – 2012. – 8 трав. – С. 1.
3. Герб та прапор Очаківського району // Чорноморська зірка. – 2012. – 24 лют. – С. 2.
4. Горбуров Е.Г. Знаки как символы эпохи: о знаках, жетонах и медалях, связанных с историей Николаева / Е.Г. Горбуров. – Николаев: Издатель П.Н. Шамрай, 2014. – 200 с.

5. Довідник з історії населених пунктів Кривоозерського району. – Владівка: Вид-во Коваленка А.Г., 2011. – 84 с., іл. – С. 4.
6. Донець К.К. Край корабелів і хліборобів / К.К. Донець // Прибузький вісник. – 2012. – 28 лип. – С. 2.
7. Затверджені герб і прапор // Голос Баштанщини. – 2010. – 29 лип. – С. 2.
8. Кармин А.С. Информационно-семиотическое понимание культуры / А.С. Кармин, Е.С. Новикова // Культурология / А.С. Кармин, Е.С. Новикова. – Санкт-Петербург: Питер, 2005. – С. 15–27.
9. Історія Казанківського краю: історико-краєзнавчі нариси. – Миколаїв: Вид-во «Дизайн та Поліграфія», 2010. – 248 с. – С. 6.
10. Культура как совокупность знаковых систем и ценностных смыслов // Теория культуры: учеб. пособие / под ред. С.Н. Иконниковой, В.П. Большакова. – Санкт-Петербург: Питер, 2008. – С. 382–435.
11. Лауреати обласної премії ім. М. Аркаса: альманах / уклад. І.І. Александренко. – Миколаїв: Можливості Кіммерії, 2006. – 120 с.
12. Лисянский М.С. Избранные произведения: в 2-х т. / М.С. Лисянский. – Москва: Худож. лит. 1983. – Т. 1. – 463 с.; Т. 2. – 399 с.
13. Між Бугом і Кодимою. Сторінки історії Кривоозерщини: Кн. 2. – Харків: Основа, 2006. – 200 с. – С. 150–151.
14. Мянковский Б. Регион больших кораблей: южная область с корабельно-глинозёмным привкусом / Б. Мянковский // Деловая Украина. – 2003. – 11 июля. – С. 1, 5.
15. Новобузький край: історико-краєзнавчий нарис: 80-річчю утворення району присвячується. – Новий Буг: Вид-во Новобуз. райгаз. «Вперед», 2008. – 120 с. – С. 1.
16. Новоодещина – мій рідний край. – Миколаїв: Вид-во Ірини Гудим, 2013. – 227 с., іл. – С. 7.
17. Положення про зміст, опис та порядок використання символіки Доманівського району // Трибуна хлібороба. – 2006. – 12 жовт. – С. 2.
18. Пучков В. «Мальчик с бычками» – на смену демонтированным советским монументам / В. Пучков // Вечерний Николаев. – 2016. – 26 мая. – С. 1.
19. Районна символіка // Нове життя. – 2007. – 19 лип. – С. 2.
20. Семиотика культуры // История культурологии: учеб. для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук / под ред. А.П. Огурцова. – Москва: Гардарики, 2006. – С. 333–347.
21. Кармин А.С. Семиотика культуры / А.С. Кармин, Е.С. Новикова // Культурология / А.С. Кармин, Е.С. Новикова. – Санкт-Петербург: Питер, 2005. – С. 35–62.
22. Словник-довідник з археології: довід. вид. – Київ: Наук. думка, 1996. – 430 с.
23. Тимощук М. Затверджено символіку району / М. Тимощук // Вісник Жовтневщини. – 2012. – 9 черв. – С. 1.
24. Умеренков А. Герб и флаг Николаева. Исторический очерк. – Изд. 2-е, доп. / А. Умеренков. – Николаев: [б. и.], 2000. – 44 с., ил.
25. Хаєцький О.П. Герби міст Миколаївщини: історія та сучасність / О.П. Хаєцький // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського: зб. наук. пр. – Вип. 21: Історичні науки. – Миколаїв, 2008. – С. 238–250.
26. Хаєцький О.П. Символіка Миколаївщини / О.П. Хаєцький // Миколаївщина в новітній історії: 70-річчю утворення Миколаївської області присвячується: Навч. посіб. / О.П. Хаєцький. – Миколаїв, 2007. – С. 268–278.

Чеботаева О.Н.

Отдельное подразделение «Николаевский филиал
Киевского национального университета культуры и искусств»

ИНФОРМАЦИОННО-СЕМИОТИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ КУЛЬТУРЫ В РЕГИОНАЛЬНЫХ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Аннотация

Одной из перспективных методологий культурологических исследований считается информационно-семиотическая концепция культуры, которая недостаточно используется в культурологической регионалистике. В статье раскрываются эвристические возможности указанной концепции на примере Николаевщины – одного из культурно-специфических регионов Украины. Определяется семиотическое поле культуры региона через основные типы знаков и знаковых систем. На региональном материале раскрываются особенности природных, иконичных, конвенциональных, функциональных, вербальных знаковых средств культуры. Осуществляется подробный структурный анализ иконических знаков геральдики районов и городов Николаевской области. Выявляется значение информационно-семиотической концепции культуры для перехода от историко-фактографических к структуралистским методам исследования регионального социокультурного пространства. **Ключевые слова:** знак, информация, информационно-семиотическая концепция, культура, семиотика, смысл, текст.

Chebotaieva O.M.

Separated Subdivision «Mykolaiv Branch
of Kyiv National University of Culture and Arts»

SEMIOTIC CONCEPTION OF CULTURE IN REGIONAL CULTUROLOGICAL RESEARCHES

Summary

Semiotic conception of culture is considered to be one of the perspective methodologies of culturological researches, but it should be noted that is not enough applied in culturological regional studies. The heuristic possibilities of the given conception are revealed on the example of Mykolaiv region, which is one of the culturally-specified ones in Ukraine. The semiotic field of regional culture is determined through the basic types of signs and sign systems. The specified features of natural, iconic, conventional, functional, verbal sign means of culture are outlined basing on the regional material. The detailed structural analysis of iconic signs of heraldry of districts and towns of Mykolaiv oblast is performed. The value of semiotic conception of culture is determined to show the transition from the historical-and-factual to the structuralist methods of study of the regional sociocultural space.

Keywords: sign, information, semiotic conception, culture, semiotics, sense, text.